

Covid-19 and the Comparative Study of its Impacts on the Financial Obligations in the Family Law

Fateme Zeynodini^{1*}, Mohammad Roshan¹

1. Family Research Institute, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: The Corona virus outbreak has an important impact on the people's life around the world. The mental and physical health of people, their social and family relationships, the way they communicate and their presence in the society, their carrier, jobs and economic status, as well as their legal relationships have been affected in some way by the unprecedented quarantine conditions. Respecting quarantine conditions and staying at home order for long periods of time has affected so many industries and jobs in most parts of the world. It causes that many people lost their sources of income or their jobs partly or completely. Therefore, the fulfilment of some financial obligations of people have been faced with problems. Non-fulfillment of family law's financial obligations has also created many family financial claims, especially regarding spousal alimony, child support and financial agreements regarding the division of property after separation. These family law's issues have occurred for many families around the world, and various legal systems have sought to provide solutions to the crisis in a way that respects the rights of the both parties. Due to the numerous lawsuits that have been filed in this regard, some Western countries such as Ireland, Australia and Canada have provided quick legal solutions and designed guidelines to express the various stages of non-fulfillment of family financial obligations in this special pandemic condition. Doing that, they could organize better these family law's issues and the status of individuals involved in them.

Method: Comparative study of the legal actions and examining the solutions which designed by other judicial systems in resolving family financial disputes during the coronavirus outbreak is used as a method in this research.

Ethical Considerations: In this article, ethical principles, academic honesty and trustworthiness have been respected.

Results: This comparative study can be used to provide solutions for better resolution of family financial disputes in the Iranian judiciary during Pandemics, especially regarding alimony and dowry disputes.

Conclusion: The pandemic condition could be considered as a force major situation in the financial family disputes with special characteristics of force major which is not permanent and with special characteristic of family which is very important pillar of society that should be protected.

Keywords: Coronavirus; Financial Family Rights; Alimony; Emergency; Financial Agreements

Corresponding Author: Fateme Zeynodini; **Email:** F_zeynodini@sbu.ac.ir

Received: September 12, 2021; **Accepted:** June 22, 2022; **Published Online:** August 21, 2022

Please cite this article as:

Zeynodini F, Roshan M. Covid-19 and the Comparative Study of its Impacts on the Financial Obligations in the Family Law. *Medical Law Journal*. 2022; 16(57): e17.

انجمن علمی حقوق پزشکی ایران

مجله حقوق پزشکی

دوره شانزدهم، شماره پنجاه و هفتم، ۱۴۰۱

Journal Homepage: <http://ijmedicallaw.ir>

انجمن علمی حقوق پزشکی ایران

بیماری کرونا و مطالعه تطبیقی تأثیرات آن بر تعهدات مالی در حوزه خانواده

فاطمه زین‌الدینی^{۱*}، محمد روشن^۱

۱. پژوهشکده خانواده، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: شیوع بیماری کرونا بر زندگی افراد در سراسر جهان به نوعی تأثیرگذار بوده است. سلامت روحی و جسمی افراد، روابط اجتماعی و خانوادگی آن‌ها، نحوه ارتباطات و حضور آن‌ها در جامعه، موقعیت شغلی و اقتصادی افراد و روابط حقوقی آن‌ها نیز در سراسر جهان به نحوی از این شرایط متأثر گردیده است. حفظ شرایط قرنطینه و دستور به ماندن در منزل به مدت طولانی در بیشتر نقاط جهان، صنایع و مشاغل زیادی را تحت تأثیر قرار داده است. به گونه‌ای که افراد زیادی منابع درآمدی خود را از دست داده‌اند و یا دچار محدودیت‌های شغلی شده‌اند، لذا تعهدات مالی افراد و اجرای آن‌ها با مشکل مواجه گردیده است. عدم ایفای تعهدات مالی در حوزه خانواده نیز منجر به دعاوی مالی به ویژه در خصوص نفقه همسر، نفقه فرزندان و توافقات مالی در مورد تقسیم اموال پس از جدایی گردیده است. این تأثیرات برای افراد در سراسر دنیا به وجود آمده و نظام‌های حقوقی مختلف تلاش نموده‌اند که راهکارهایی برای گذار از این بحران به نحوی که حقوق طرفین مراعات گردد، ارائه نمایند. این مقاله به دنبال بررسی تطبیقی مبانی رفع تعهدات مالی زوج در دوره کرونا یا توقف موقتی این تعهدات در این ایام است. با توجه به دعاوی متعددی که در این زمینه مطرح گردیده، برخی کشورهای غربی مانند ایرلند، استرالیا و کانادا با توجه به در نظر گرفتن شرایط شیوع کرونا به عنوان شرایط اضطراری و اعمال قواعد فورس ماژور، به ارائه راهکارهای حقوقی سریع و طراحی راهنمایی جهت بیان مراحل مختلف دعاوی عدم ایفای تعهدات مالی خانوادگی در این دوران خاص پرداخته‌اند تا وضعیت این دعاوی و افراد درگیر در آن را بهتر ساماندهی نمایند.

روش: این مقاله با روش تطبیقی، به توصیف و تطبیق و ارزیابی روش‌های حل و فصل اختلافات و دعاوی خانوادگی در چند کشور می‌پردازد.

ملاحظات اخلاقی: در نوشتن مقاله حاضر، اصول صداقت علمی و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها: بررسی تطبیقی اقدامات حقوقی و مطالعه راهکارهای نظام‌های قضایی سایر کشورها در حل دعاوی مالی خانوادگی در ایام شیوع بیماری کرونا می‌تواند راهکارهایی برای حل بهتر دعاوی مالی خانوادگی در نظام قضایی ایران به ویژه دعاوی مربوط به نفقه و مهریه ارائه نماید. با توجه به مبانی حقوقی‌ایی همچون قاعده عسر و حرج و امکان استفاده از آن در حالت ضرورت و همچنین استفاده از مبانی حقوقی فورس ماژور در شرایط خاص بهتر می‌توان به مبانی رفع مسئولیت و چگونگی اعمال آن با هدف اجرای عدالت در ایام شیوع کرونا پرداخت.

نتیجه‌گیری: وضعیت شیوع بیماری کرونا را می‌توان به عنوان یک وضعیت فورس ماژور در اختلافات مالی خانوادگی با ویژگی‌های خاص فورس ماژور که قواعد دائمی نیستند و با ویژگی‌های خاص خانواده که رکن بسیار مهم جامعه است و باید از آن محافظت کرد، در نظر گرفت.

واژگان کلیدی: بیماری کرونا؛ حقوق مالی خانواده؛ نفقه؛ شرایط اضطراری؛ توافقات مالی

نویسنده مسئول: فاطمه زین‌الدینی؛ پست الکترونیک: F_zeynodini@sbu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۲۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۰۱؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۵/۳۰

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Zeynodini F, Roshan M. Covid-19 and the Comparative Study of its Impacts on the Financial Obligations in the Family Law. Medical Law Journal. 2022; 16(57): e17.

مقدمه

با پیدایش ویروس کووید ۱۹ و شیوع آن در سراسر جهان به شکل فراگیر، نظام‌های حقوقی در سرتاسر دنیا با چالش‌های نوینی رو به رو گشته‌اند. اعمال شرایط قرنطینه و ایجاد محدودیت در روابط فیزیکی افراد، و منع رفت و آمد و تعاملات اجتماعی شرایطی پدید آورده که وضعیت اقتصادی بسیاری از افراد را تحت تأثیر قرار داده است. این مسأله بر موقعیت شغلی بسیاری از افراد تأثیرات قابل توجهی داشته است، به صورتی که آمار بیکاری و رکود اقتصادی پس از شیوع بیماری کرونا بسیار بالا رفته و به عنوان مثال، رکود اقتصادی ناشی از کرونا در برخی نقاط مانند اروپا بعد از جنگ جهانی دوم بزرگ‌ترین ضربه اقتصادی شناخته شده است.

تأثیر شیوع بیماری کرونا و نتایج محدودیت‌های اقتصادی حاصل از آن، بر روابط افراد خانواده و شرایط حاکم بر آن‌ها نیز دیده می‌شود، به گونه‌ای که در حوزه روابط زناشویی در ایام کرونا، مسأله روابط مالی و اقتصادی و تنظیمات آن با توجه به ایجاد محدودیت‌های اقتصادی بسیار مورد توجه قرار گرفته است. مسأله اجرای تعهدات مالی در خانواده با توجه به محدودیت‌های اقتصادی پیش‌آمده در ایام شیوع بیماری کرونا، توجه دستگاه‌های قضایی، اجرایی و حقوقدانان در کشورهای مختلف را به خود جلب نموده است تا از فروپاشی خانواده‌ها جلوگیری نمایند.

خانواده‌ها بر اثر مشکلات اقتصادی ناشی از کرونا دچار چالش‌های مالی فراوانی گشته‌اند. به عنوان مثال، آمار نشان می‌دهد که بسیاری از خانواده‌ها در کانادا توان پرداخت اجاره مسکن یا اقساط وام دریافتی مسکن خود را نداشته‌اند، به گونه‌ای که دولت کانادا اجازه به تعویق‌انداختن بازپرداخت وام‌های مسکن را تا شش ماه صادر کرده است.

در چنین شرایطی اجرای بسیاری از تعهدات مالی در روابط خانوادگی نیز دچار مشکل شده است. عدم امکان ایفای تعهدات مالی خانوادگی در زمینه‌های مختلفی به ویژه در زمینه‌های پرداخت نفقه همسر و نفقه فرزندان و توافقات مالی در مورد تقسیم اموال پس از جدایی مشاهده شده است.

در حالی که ایجاد بحران اقتصادی در جوامع مختلف بر اجرای تعهدات مالی تأثیر داشته است، اما برخی کشورها با استفاده از تدابیری قبل از تشدید بحران به ارائه راهکارهایی جهت کم‌کردن چالش‌ها و کاستن از تأثیرات مخرب این چالش‌ها بر خانواده پرداخته‌اند، مثلاً کشورهایی همچون ایرلند، استرالیا و کانادا بر اثر کثرت دعاوی مربوط به تعهدات مالی خانوادگی در ایام شیوع کرونا، تدابیر مختلفی را لحاظ کرده‌اند. این تدابیر با همراهی دولت و سیستم قضایی صورت گرفته است. ابتدا دولت‌ها با درک شرایط موجود و فشارهای اقتصادی بر خانواده‌ها کمک‌هایی را برای جلوگیری از فشار بیشتر اقتصادی وضع نموده‌اند، همچون کمک مالی ماهانه دولت کانادا به خانواده‌هایی که قبلاً مشغول به کار بوده‌اند و هم‌اکنون به علت شیوع بیماری کرونا منبع درآمدی آن‌ها به نحوی تحت تأثیر قرار گرفته است، سپس با در نظر گرفتن محدودیت‌های شرایط مالی افراد، و دعاوی خانوادگی در این خصوص، مراحل طرح دعوا و ارائه دادخواست به دادگاه را مشخص نموده و برای رسیدگی به این دعاوی اولویت نسبت به سایر دعاوی در نظر گرفته شده است. نقطه عزیمت این نظام‌های حقوقی در نظر گرفتن شرایط شیوع ویروس کرونا به عنوان شرایط اضطراری در ایفای تعهدات مالی بوده است.

در نظام قضایی ایران نیز در این مدت فشارهای اقتصادی بر عدم اجرای تعهدات مالی خانوادگی و طرح دعاوی مالی همچون مهریه و نفقه تأثیرگذار بوده است، البته در نظام حقوقی ایران مرد مستقلاً مسئولیت اصلی اقتصاد خانواده را بر عهده دارد و تکالیف مالی خانواده بر عهده اوست (۱). نظام حقوقی ایران دارای تفاوت در رویکرد اقتصادی خود نسبت به تأمین مالی خانواده به صورت اشتراکی یا مستقل است که باید مورد توجه قرار گیرد، اما با در نظر گرفتن شرایط بحرانی اقتصادی حاصل از شیوع بیماری کرونا، در ایران نیز به نظر می‌رسد که نظام خانواده نیاز به حمایت بیشتری در این دوران وقوع بحران دارد و دادگاه‌ها باید روندی برای پذیرش علت معقول در عدم توانایی پرداخت نفقه و یا اقساط مهریه پیش‌بینی نمایند که شرایط اقتصادی خاص این دوران و عدم ورود ضرر به افراد در نظر گرفته شود. استفاده از قاعده حقوقی

منع عسر و حرج و همچنین فورس‌ماژور به عنوان مبنای این تغییرات می‌تواند مورد توجه قرار گیرد، البته تسهیل در این امور نیز باید با در نظر گرفتن شرایطی باشد که اجازه ندهد افراد از این شرایط سوءاستفاده کنند و چارچوب اعمال این قواعد همچون محدودیت آن‌ها به زمان وجود ضرر و عسر و حرج باید در نظر گرفته شود (۲).

به نظر می‌رسد که برای گذر از مشکلات ناشی از این دوران و جلوگیری از تشدید مشکلات در خانواده، انعطاف در قواعد حقوقی و در نظر گرفتن شرایط اضطراری ناشی از شیوع بیماری کرونا، همراه با حفظ اصول و قواعد کلی راهگشا باشد. این مسأله همزمان با تأکید بر مسأله ارائه راه حل کاربردی توسط نظام قضایی پیش از تشدید مشکلات بر اثر ناکارآمدی شیوه اعمال قوانین در شرایط عادی ضروری می‌نماید.

۱. بررسی تطبیقی رویکردهای موجود به تعهدات مالی خانواده: مسأله تأمین مالی خانواده یکی از مسائلی است که در جوامع مختلف به صورت متفاوتی به آن نگریسته می‌شود، در حالی که امروزه در بسیاری از جوامع غربی و نظام‌های حقوقی به پیروی از مدل ارائه‌شده توسط کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women: "CEDAW") مدل اشتراک اموال زوجین با مسئولیت مالی مشترک آنان وجود دارد، در برخی از جوامع هنوز مردان مسئولیت مالی خانواده را مستقلاً به عهده دارند.

نظام مالی زوجین در ایران، با قراردادن قانون مستقل بودن اموال زوجین با دربرگرفتن قوانین آمره در مورد نفقه و مهریه و نقش ریاست مرد در خانواده، شیوه و نگرشی خاص به بحث مالی زوجین دارد. این نگرش مبتنی بر تقسیم کامل وظایف مرد و زن در خانواده می‌باشد که مرد را مسئول کامل تأمین مالی خانواده می‌داند (۳). در قانون ایران، قانونگذار به این موضوع در ماده‌های قانون مدنی پرداخته و در فقه شیعه نیز رژیم مالی خانواده مبتنی بر مسئولیت مطلق مالی مرد قرار گرفته است. مباحث مهریه، نفقه، حق شیردهی، و اجرت‌المثل مثال‌هایی از تکالیف مالی است که بر عهده مرد به عنوان

حقوق مالی زوجه در فقه و قانون مطرح شده است (۴). آنچه مسلم است نظام مالی که قانونگذار ایران برای خانواده در نظر گرفته نظام استقلال مالی است که مبتنی بر فقه شیعه و آیات قرآن است (۵). استقلال مالی به این معناست که هر یک از زوجین مستقلاً از حق مالکیت و تصرف و اداره اموال خود برخوردارند و در طول زندگی زناشویی، دارایی مشترکی بین زوجین به وجود نمی‌آید. با توجه به رویکرد استقلال اموال در حقوق خانواده ایران، مسئولیت‌های مالی، تکالیف و تعهدات مالی زوجین نیز به صورت مستقل از یکدیگر در نظر گرفته می‌شود و رابطه زوجیت سبب نمی‌شود که هیچ یک از زوجین در برابر تکالیف مالی دیگری مسئولیت داشته باشد. این بدین معناست که ذمه مالی زوجین مستقل از یکدیگر است و هر یک از زوجین جداگانه در برابر ثالث مسئول شناخته می‌شود و هیچ یک در مورد تعهدات دیگری در برابر ثالث متعهد نخواهد بود، مگر در حالتی که طرفین مستقل از رابطه زوجیت، رابطه حقوقی دیگری با یکدیگر داشته باشند (۶)، لذا در حالی که مرد ریاست خانواده را برعهده دارد و بدین علت تکلیف به پرداخت نفقه دارد، این حق، حق زوجه به هرگونه تصرف مادی و حقوقی در اموال خود را محدود نمی‌کند و دارایی وی هیچ‌گونه تکلیف قانونی در جهت پرداخت دیون همسر یا خانواده وی را ایجاد نمی‌نماید (۷)، لذا دعوای مالی با سبب زوجیت در نظام حقوقی ایران علیه مرد قابلیت طرح دارد و با سلب تکلیف مالی از زوجه، منطقی‌اقتضای دعوای مالی علیه وی منتفی است.

دعوای مالی در خصوص نفقه و مهریه از رایج‌ترین دعوای مالی خانوادگی در دادگاه‌های ایران هستند. نفقه به صورت دینی ممتاز بر عهده مرد قرار دارد و زن می‌تواند در صورت عدم پرداخت علیه مرد دعوای کیفری و حقوقی مطرح نماید. مهریه نیز حقی است مالی که با درخواست زوجه از دادگاه باید پرداخت گردد و در صورت عدم پرداخت مجازات کیفری و مدنی در پی دارد. این دعوای در ایام شیوع کرونا به علت محدودیت‌های اقتصادی بیشتر مورد توجه قرار گرفته‌اند.

باشد، قابل پرداخت از محل اموال مشترک خانوادگی است (۱۱). با این ترتیب قانونی، اموال مشترک خانوادگی هدف مشخص و تعریف محدودی دارند که حتی اگر اموال زوجین داخل نظام اموال مشترک خانوادگی شده باشند، قابل تفکیک و بازیابی در برابر طلب‌کاران می‌باشند.

در ایام شیوع بیماری کرونا، یکی از مهم‌ترین دعاوی خانوادگی در تمام جهان دعاوی مالی و درخواست اجرای تعهدات مالی خانوادگی است، اما دعاوی مالی میان زوجین در کشورهای با رویکرد مختلف به رابطه مالی زوجین با شکلی متفاوت خواهد بود.

باید به این نکته توجه داشت که هرچند تأمین مالی به صورت تکلیف یک‌جانبه مرد به پرداخت نفقه به زن و فرزندان در ایران و برخی کشورهای دیگر وجود دارد، اما در کلیه جوامع منحصر به این شکل نیست و تعهدات مالی به صورت‌های دیگری وجود دارد. در جوامع با نظام اشتراک اموال، اقسام مختلفی از تعهدات مالی همچون نفقه همسرانه، نفقه فرزندان و تعهدات مالی تقسیم اموال پس از ازدواج وجود دارد که در ادامه به توضیح آن‌ها خواهیم پرداخت.

بنابراین دعاوی ایفای تعهدات مالی در اقسام مذکور مواردی است که به عنوان دعاوی مالی خانوادگی در ایام شیوع کرونا در کشورهای غربی بیشتر مطرح گردیده است و نظام‌های مختلف حقوقی تلاش کرده‌اند تا برای حل آن‌ها چاره‌ای منطقی بیندیشند که در زیر به بررسی پاره‌ای از این اقدامات خواهیم پرداخت.

۲. ایفای تعهدات مالی خانوادگی در دوران کرونا و

راهکارهای رسیدگی به دعاوی: پرداخت نفقه همسر و فرزندان و الزام به ایفای این تعهد از موارد چالشی در ایام شیوع کرونا بوده است. اهمیت مسأله بیشتر در جایی نمایان می‌شود که هزینه‌های گذران زندگی فرد یا افرادی به ایفای این تعهد وابسته است و یا فرد برای پرداخت به ثالث روی این مبلغ حساب نموده است. در چنین شرایطی طرف مقابل به علت محدودیت منابع مالی، در دسترس نبودن منابع مالی به علت شیوع کرونا و یا سوءاستفاده از چنین شرایطی به تعهد

در برابر این رویکرد به تعهدات مالی خانوادگی به صورت تعهد مالی مطلق مرد، رویکردی که در حقوق بسیاری از کشورهای غربی دیده می‌شود، رویکرد اشتراک اموال زوجین و مسئولیت اشتراکی هر دوی آن‌ها نسبت به هزینه‌های زندگی مشترک، خانواده و فرزندان می‌باشد (۸). در این رویکرد هر دوی زن و مرد مشترکاً مسئولیت پرداخت هزینه‌های روزمره و مخارج زندگی مشترک و فرزندان همچون هزینه‌های آموزشی، درمانی و هزینه‌های جاری زندگی را به عهده دارند. به عنوان مثال رژیم مالی قانونی حاکم بر رابطه زوجیت در استان کبک در کشور کانادا، رژیم اشتراک در اموال معین است. در این رژیم اموال زوجین به اموال مشترک و اموال اختصاصی تقسیم می‌شوند. اموال مشترک اموالی را شامل می‌شود که اموال اختصاصی زوجین نیستند و معمولاً حاصل کارکردن و تلاش مالی آن‌ها در طول رابطه زوجیت می‌باشند و یا نتیجه و سود ناشی از اموال اختصاصی زوجین می‌باشند که قانونگذار آن‌ها را تعیین کرده و مواردی را نیز به عنوان استثنا بر این قانون برشمرده است (۹). در این رژیم، اصل بر اشتراکی بودن اموال است، مگر اینکه ثابت شود مالی اختصاصاً به یکی از زوجین تعلق دارد. اگر اختصاصی یا اشتراکی بودن مالی غیر قابل تعیین باشد، آن مال به صورت مشاعی بین زوجین به تساوی تقسیم می‌گردد (۱۰).

مسأله بدهی اعضای خانواده و مسئولیت آن‌ها در برابر طلب‌کاران در دوران زوجیت در نظام قانونی کنونی اشتراک اموال در کبک به تفکیک نوع بدهی نسبت به اموال مشترک یا اختصاصی می‌باشد. اگر بدهی مربوط به دوران قبل از زوجیت باشد، از محل اموال مستقل فرد بدهکار و اموالی که مربوط به فعالیت اقتصادی شخصی وی می‌باشد، مانند درآمد ماهیانه وی قابل پرداخت است، هرچند این درآمد داخل در نظام اموال مشترک خانواده باشد. اگر این بدهی در دوران زوجیت و در نتیجه عملکرد شخصی یکی از زوجین باشد نیز تنها از محل دارایی مستقل وی و یا از محل دارایی مشترک که حاصل عملکرد مستقیم خود فرد بدهکار باشد قابل پرداخت است، اما اگر این بدهی در دوران زوجیت و در مورد مسائل خانواده همچون هزینه آموزش فرزندان و یا هزینه‌های خانواده

به دادگاه، برقراری جلسات اعلام‌شده قبلی و چگونگی ادامه روند رسیدگی به دعوای جاری سوالات بسیاری داشته‌اند (۱۲)، لذا یکی از مهم‌ترین گام‌هایی که توسط نظام قضایی کشورها در این زمینه برداشته شده است، اعلام سریع و شفاف چگونگی دسترسی به دادگاه و استیفای حق دسترسی به دادرسی عادلانه توسط افراد است.

برای مثال در آمریکا به سرعت به شهروندان اعلام گردیده که دادگاه‌ها به کار خود ادامه خواهند داد، اما تأخیر در روند رسیدگی به علت شرایط پیش‌آمده اجتناب‌ناپذیر است، البته این تأخیر در حوزه دعوای خانوادگی در دعوای‌ای که در مراحل بدوی و طرح دعوا هستند بیشتر از دعوای‌ای که در مراحل پیشرفته و تعیین وقت استماع و جلسه دادگاه هستند، امکان وقوع دارد (۱۳)، این مسأله به این علت است که دادگاه‌ها با هدف جلوگیری از ازدحام جمعیت در یک اتاق دادگاه و رعایت فاصله اجتماعی و رعایت فاصله زمانی بین دو جلسه دادگاه جهت جلوگیری از انتشار ویروس، مجبورند که مدت زمان طولانی‌تری افراد را در نوبت برگزاری دادگاه نگاه دارند (۱۴)، البته بیشتر کشورها در تلاش بوده‌اند تا برای دعوای خانوادگی همچون دعوای مالی، حضانت و خشونت خانگی اولویت در روند رسیدگی قرار دهند (۱۵).

برخی از کشورها همچون استرالیا جهت ساماندهی به دعوای بسیار سریع و موفق عمل کرده‌اند. استرالیا جهت ساماندهی دعوای و تسریع در حل و فصل دعوای با اهمیت بیشتر تدابیر هوشمندانه‌ای اندیشیده است. سیستم قضایی این کشور، در حالی که در همان ابتدای شیوع بیماری کرونا، اطلاع‌رسانی نمود که دادگاه‌ها باز هستند و به کار خود ادامه خواهند داد، برگزاری آنلاین و تلفنی دعوای را به سرعت تا حد امکان جایگزین برگزاری حضوری جلسات دادگاه نمود، سپس دسته‌ای از دعوای که به دلیل اهمیت بالا، نیاز به رسیدگی حضوری دارند را مشخص نمود که دعوای خانوادگی نیز از این دسته دعوای اعلام شده‌اند. تشخیص ضرورت برگزار نمودن جلسه دادگاه به صورت حضوری با قاضی می‌باشد. برای این دعوای که نیاز به حضور فیزیکی دارند، دادگاه استرالیا

خود عمل نمی‌کند، لذا برای از بین بردن این مسأله، برخی دول غربی مثل دولت کانادا، با هدف کمک به چالش مالی خانواده‌ها وارد عمل شده و با در نظر گرفتن شرایط شیوع کرونا به عنوان شرایط فورس‌ماژور، امکان به تأخیر انداختن بازپرداخت وام‌های بانکی را فراهم نموده‌اند. با این کار مسأله پرداخت به ثالث تا حد زیادی برطرف شده است. با برداشتن فشار پرداخت ماهانه بازپرداخت وام مسکن، دولت کانادا توانست از صاحب‌خانه‌هایی که وام مسکن دریافت نموده بودند، تقاضا کند که به مستاجرانشان در پرداخت اجاره ماهانه مسکن فرصت دهند. علاوه بر این، دولت به کسانی که دارای شغل بودند و اقلایک سال کاری مالیات پرداخت نموده بودند و به علت شیوع کرونا و محدودیت‌های ناشی از آن، شغل خود را از دست داده‌اند، ماهیانه کمک هزینه زندگی پرداخت می‌کند تا افراد بیش از این دچار ضربه اقتصادی نگردند و از ورود ضرر به افراد جامعه جلوگیری کند. همچنین دولت میزان پرداخت ماهیانه افراد دارای فرزند را افزایش داده است تا در پرداخت هزینه‌های فرزندان به خانواده‌های دارای فرزند کمک نماید (See <https://www.canada.ca/en/services/bene-fits/ei/cerb-application.html>).

این کارها در بخش اجرایی دولت با هدف حمایت اقتصادی از افراد صورت گرفته است تا حتی‌الامکان از دعوای مالی میان افراد جلوگیری شود، اما اگر با وجود تمامی این کمک‌ها افراد دچار چالش‌های اقتصادی بودند، نظام قضایی نیز تسهیلاتی را جهت حل و فصل سریع‌تر اختلافات در این ایام در نظر می‌گیرد. در ادامه گام‌هایی که نظام‌های قضایی غربی در این ایام در این جهت برداشته‌اند، مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

۱-۲. شفاف‌سازی چگونگی دسترسی به دادگاه و حق دادرسی: با توجه به شیوع بیماری کرونا و اجرای حداکثری قرنطینه و منع رفت و آمد در کشورهای مختلف و تعطیلی بسیاری از ادارات و اماکن به ویژه در روزها و هفته‌های ابتدایی شیوع بیماری، بسیاری از افراد در مورد نحوه طرح دعوای خود دچار سردرگمی شده‌اند. مطالعات نشان می‌دهد که افراد در کشورهای مختلف در مورد نحوه اقامه دعوا، چگونگی دسترسی

از زوجین است تا بعد از اتمام رابطه زوجیت در مدت زمانی معقول به استقلال اقتصادی دست یابند (۱۷). قاضی در هر مورد بر اساس نیازها، منابع درآمدی و شرایط اقتصادی هر یک از زوجین حکم به پرداخت نفقه می‌دهد و مقدار و زمان آن را مشخص می‌نماید (۹).

در شرایط کرونا و با ایجاد محدودیت‌های اقتصادی، برخی از افراد قادر به پرداخت میزان مقرر از نفقه به همسر سابق خود نمی‌باشند. آمار اداره مالیات و درآمدهای کانادا نشان می‌دهد که از ۱۵ ماه مارس ۲۰۲۰، یازده میلیون نفر فرم درخواست کمک مالی از دولت به علت از دست‌دادن شغل یا درآمد و یا کم‌شدن درآمدشان به علت شیوع کرونا را به این اداره ارائه نموده‌اند. از طرفی درخواست به الزام پرداخت کامل و به موقع نفقه از طرف همسران بسیار افزایش پیدا کرده است و این در حالیست که در کانادا، حکم به پرداخت نفقه و تعیین شرایط آن با دادگاه است و هرگونه تغییری در این پرداخت نیز نیاز به حکم دادگاه دارد. درخواست تغییر از دادگاه، در حالی که موضوع کسر درآمد یا تغییر در آن موقتی است، بسیار پرهزینه و وقت‌گیر است و برای درخواست تغییر موقت در پرداخت نفقه به افراد توصیه نمی‌گردد، به ویژه که در ایام شیوع کرونا، سرعت دادگاه‌ها در رسیدگی به دعاوی نیز کمتر است، البته دعاوی اضطراری در ایام کرونا به سرعت مورد رسیدگی قرار می‌گیرند، اما دعاوی تغییر در پرداخت نفقه به صورت موقت، احتمال کمی برای قرارگرفتن در لیست دعاوی اضطراری دارد، مگر در صورتی که دعاوی پرداخت نفقه مربوط به نفقه فرزندان باشد که در اولویت رسیدگی در دادگاه قرار خواهد گرفت، لذا طرح مجدد دعوا نزد دادگاه جهت اصلاح نفقه مربوط به همسر در این ایام پیشنهاد نمی‌گردد، اما دولت برای این مسأله مکانیزم اجرایی دیگری در نظر گرفته است.

در ایالت اونتاریو، معمولاً مبلغ مورد نظر برای پرداخت نفقه، به صورت اتوماتیک از حساب فرد پرداخت‌کننده در تاریخ معین کسر می‌گردد. اداره تعهدات خانوادگی اونتاریو (Ontario's Family Responsibility Office (FRO)) بر جمع‌آوری نفقه از حساب شخصی افراد نظارت دارد. این اداره اجازه نمی‌دهد که مبلغ نفقه از وام پرداختی دولت به افرادی

محدودیت‌هایی را جهت حفظ اصول بهداشتی اعمال نمود که از آن جمله محدودیت حضور حداکثر هشت نفر در اتاق دادگاه به صورت هم‌زمان می‌باشد. سایر دعاوی و جلسات داوری و میانجیگری طبق برنامه قبلی با اطلاع طرفین به صورت غیر حضوری از طریق کنفرانس تلفنی یا ویدیویی برگزار خواهند شد و اصولاً تأخیری در دعاوی صورت نخواهد گرفت، مگر آنکه با طرفین تماس گرفته و به آن‌ها اطلاع داده شود. با این تدابیر نظام قضایی استرالیا از سردرگمی افراد در مورد برنامه دادگاه‌ها و روند رسیدگی آن‌ها جلوگیری نموده تا افراد بتوانند به درستی و به سرعت در مورد احقاق حقوق خود و به ویژه حقوق خانوادگی طرح دعوا نمایند (۱۶).

۲-۲. دعاوی پرداخت نفقه خانواده و راهکارهای تسریع

در رسیدگی: دعاوی مربوط به نفقه و الزام به پرداخت آن در تمامی دنیا مطرح شده‌اند. همانطور که گفته شد، در کشورهای غربی همچون کانادا، ایرلند و استرالیا که دارای نظام اشتراک اموال هستند و برای هزینه‌های روزمره زندگی مشترک و فرزندان هر دوی زن و مرد مسئولیت دارند، شکل‌های دیگری از تعهدات مالی برقرار است. به عنوان مثال، یکی از انواع این تعهدات مالی در حقوق کانادا و استرالیا «حمایت مالی همسرانه (Spousal Support)» است که از آن به نفقه (Alimony) هم تعبیر می‌شود. تعبیر «حمایت مالی همسرانه» برخلاف نام آن مربوط به اتمام رابطه زوجیت و ایام پس از آن است. در کانادا این نهاد توسط قانون طلاق که فدرال است و بر تمام استان‌ها حاکم می‌باشد، حمایت می‌شود تا به صورت آمره اجرا گردد و نظر دولت‌های استانی در آن تأثیر چندانی نداشته باشد. نهاد حمایت مالی همسرانه یکی از تعهداتی است که بر عهده هر یک از زوجین به دنبال اتمام رابطه زوجیت و جدایی قرار می‌گیرد. این نهاد به صورت پرداخت مالی از طرف یکی از زوجین به دیگری جهت جبران هرگونه خسارت اقتصادی به واسطه ازدواج یا اتمام آن پرداخت می‌گردد، هرچند این تعهد در قانون برای هر دوی زن و مرد وجود دارد، اما در عمل تقریباً همیشه برای مردان به نفع زنان استفاده گردیده است. هدف نهایی از این نهاد کمک به هر یک

که بر اثر کرونا کار یا درآمدشان را از دست داده‌اند، برداشت شود، اما پرداخت نفقه از مبلغ دریافتی بیمه بیکاری مجاز و قابل قبول است. با اندیشیدن این تدبیر توسط دولت اونتاریو، مسأله رجوع به دادگاه در بیشتر موارد منتفی است. اداره تعهدات خانوادگی اونتاریو اعلام نموده است که به وضعیت بحرانی پندمیک و فشارهای اقتصادی ناشی از آن و تأثیر آن بر ایفای تعهدات مالی افراد آگاهی دارد و تلاش می‌کند تا با اشراف کامل به شرایط پرداخت‌کننده و دریافت‌کننده در موارد مختلف رسیدگی نماید. در عین حال این اداره به پرداخت‌کنندگان نفقه پیشنهاد می‌دهد تا در صورت عدم توانایی به پرداخت، در سریع‌ترین زمان ممکن به این اداره رجوع نمایند و این اداره را از تغییر در شرایط خود آگاه سازند. این اداره تلاش می‌نماید تا طرفین را به رسیدن به توافق در شرایط جدید در مورد جایگزین کردن راه حل‌های مورد پذیرش طرفین در دوران بحران کرونا راهنمایی نماید، تا شرایط غیر قابل پیش‌بینی پیش‌آمده را بر اساس فهم مشترک و توافق طرفینی پشت سر گذارند، هرچند تغییرات کلی در شرایط حکم دادگاه به پرداخت نفقه با خود دادگاه است، اما این اداره سعی در حل و فصل اختلافات با سرعت و بدون نیاز به رجوع به دادگاه دارد (۱۲).

وکلای کانادایی (۱۸) در این ایام به افراد پیشنهاد داده‌اند تا در اولین گام جهت حل مسائل مالی، به صورت صادقانه با همسر سابق خود صحبت نمایند و شرایط خود را توضیح دهند. مهم‌ترین تلاش هر فرد در این زمینه باید پرداخت نفقه طبق حکم دادگاه باشد و اگر به هیچ وجه این پرداخت برای وی مقدور نباشد، باید تلاش نماید تا با همسر سابق خود امکان تعویق در پرداخت یا پرداختن مبلغی کمتر را با توجه به شرایط عسروخرج مالی برای مدتی محدود و جبران آن در آینده به هنگام بازگشت شرایط عادی را توافق نمایند. جهت مستند نمودن این درخواست، فرد باید شرایط درآمدی خود و مدارک آن را به همسر سابق خود ارائه نماید. با این کار فرد علاوه بر اطلاع‌رسانی به همسر سابق خود که ممکن است برای مدت‌های طولانی از شرایط مالی وی بی‌خبر باشد، صداقت

خود را در ادعای عسر و حرج مالی به وی نشان می‌دهد. همچنین در مورد نفقه فرزندان، مبنای تصمیم‌گیری درآمد فرد است و ارائه مدارک مالی ضروری است. با درک شرایط متقابل، طرفین با کمک اداره تعهدات خانوادگی می‌توانند به راه حلی کارگشا و موقتی جهت عبور از دوران بحران مالی پرداخت‌کننده نفقه دست یابند. چنانچه طرفین از این طریق نتوانستند به توافق دست یابند، می‌توانند به میانجی‌گری جهت حل و فصل اختلافات خود از طریق مرجعی بی‌طرف رجوع نمایند و اگر میانجی‌گری نیز قادر به حل اختلافات فی‌مابین نبود، باید به دادگاه جهت دریافت حکم تغییر پرداخت نفقه همسرانه رجوع نمایند (۱۹).

در این زمینه سیستم قضایی استرالیا نیز پیشنهاد داده است که بهتر است طرفین بر اساس شرایط پیش‌آمده و براساس فهم مشترک با یکدیگر توافق نمایند و توافق خود را مکتوب کنند. آن‌ها می‌توانند توافق بر پرداخت معوق یا پرداخت به صورت قسطی و در زمان‌بندی توافقی جدید خود را جایگزین تعهد قبلی نمایند. اگر طرفین نتوانستند به توافق دست یابند، طرف متعهد باید سریعاً بر اساس شرایط جدید خود به دادگاه تقاضا دهد تا حکم پرداخت نفقه را با توجه به عدم توانایی او در پرداخت مجدداً بررسی نماید و به شکلی تعهد وی را جایگزین یا اصلاح نماید. معیار در تعیین این پرداخت‌ها توانایی فرد متعهد به پرداخت است که وی باید ایجاد تغییر در این توانایی را در دادگاه اثبات نماید (۱۶).

۲-۳. تعهد مالی به موجب حکم دادگاه به تقسیم اموال زوجین: تعهد مالی دیگر که با اتمام رابطه زوجیت در کشورهای با رژیم اشتراک اموال زوجین به آن حکم داده می‌شود، مسأله تقسیم اموال و دارایی و حل و فصل مسائل مالی زوجین (Property Settlement) بعد از جدایی است. دادگاه بر اساس شرایط طرفین ممکن است به شیوه‌های مختلف حکم به تقسیم اموال و چگونگی پرداخت بدهی و طلب فی‌مابین نماید. گاهی مال مورد نظر ملک مشترکی است که می‌تواند به صورت توافقی به یکی از زوجین تعلق گیرد و دیگری مبلغ معادل سهم خود را دریافت نماید، گاهی با توافق

مشترکاً ملک را نگاه داشته و تعهدات نسبت به آن را مشترکاً به عهده می‌گیرند و مشترکاً از عواید آن بهره‌مند می‌گردند. گاهی طرفین به توافق نمی‌رسند و دادگاه ملک مشترک را به فروش می‌رساند و مبلغ را پس از کسر بدهی و مخارج مربوط به آن بین زوجین تقسیم می‌نماید. این مال مشترک ممکن است هر نوع مال منقول و یا غیر منقول دیگری همچون وسیله نقلیه، وسایل منزل و یا پس‌انداز و درآمد مشترک مربوط به طرفین باشد، لذا به موجب حکم دادگاه جهت تقسیم این اموال، ممکن است یکی از طرفین بدهی خود را به دیگری به صورت اقساط در طول زمان پرداخت نماید. در زمان شیوع کرونا و به علت محدودیت‌های اقتصادی برخی افراد نتوانسته‌اند که این نوع تعهد مالی خود را پرداخت نمایند. در این زمینه نیز دادگاه‌ها همچون تعهد مالی مربوط به نفقه در اولین قدم پیشنهاد به سرعت عمل در اعلام شرایط مالی موجود و عدم توانایی در پرداخت بدهی نموده‌اند و پیشنهاد داده‌اند که تا حد امکان طرفین با فهم مشترک از شرایط با یکدیگر در به تعویق انداختن پرداخت بدهی توافق نمایند و این توافق را مکتوب نمایند (۱۹)، اما اگر توافق حاصل نشد، متعهد سریعاً به دادگاه رجوع نموده و شرایط خود را بیان نماید. در این شرایط فرد باید عدم توانایی مالی و عسر و حرج خود را در پرداخت اثبات نماید، به نحوی که دیگر توانایی کسب درآمد سابق را ندارد. در اینجا نظام قضایی استرالیا تأکید دارد که فرد باید ظرفیت درآمد (Earning Capacity) سابق خود را از دست بدهد تا ادعایش نزد دادگاه اثبات گردد. این بدین معنی است که فرد هم کار و منبع درآمد خود را از دست داده است و هم توانایی یافتن کار دیگری همانند کار سابق خود را ندارد. مثلاً نوازنده موزیکی که بر اثر کرونا شغل خود را از دست داده و به علت منع برگزاری کنسرت تا مدت‌ها دیگر امکان پیدا کردن شغلی در حرفه خود و در سطح شغل سابق خود را ندارد، ظرفیت درآمد خود را حداقل تا برداشتن قرنطینه و منع اجتماعات توسط دولت از دست داده است (۱۶).

۲-۴. الزام به پرداخت نفقه فرزندان: پرداخت نفقه فرزندان از تعهدات مالی مشترک والدین و یا تکلیف اختصاصی پدر در

جوامع مختلف و با توجه به رویکرد نظام قضایی به مسئولیت مالی مشترک زن و مرد و یا تعهد مالی اختصاصی مرد و پدر خانواده می‌باشد. در مورد پرداخت نفقه فرزندان، نظام‌های قضایی با هدف حمایت از حقوق کودک معمولاً سختگیری بیشتری اعمال می‌کنند تا حقوق مالی کودک پایمال نشود و امور اقتصادی وی مهمل نماند (۲۰). به عنوان مثال، دادگاه‌های استرالیا در مورد پرداخت نفقه تعیین‌شده برای فرزندان نسبت به نفقه همسر معیارهای سختگیرانه‌تری تعیین نموده‌اند. در شرایطی که حکم الزام‌آور دادگاه برای پرداخت نفقه فرزندان وجود دارد، فرد باید این پرداخت را انجام دهد، اما اگر در شرایطی قرار گرفته که به هیچ شکل توانایی انجام این تعهد خود را ندارد، می‌تواند به دادگاه درخواست خود را تقدیم نماید، اما معمولاً درخواست اصلاح پرداخت نفقه فرزندان، جهت تأمین مصالح عالی کودک، به سختی و تنها در شرایط بسیار خاص و محدود پذیرفته می‌شود (۲۱).

سیستم قضایی کانادا با به میان آمدن مسأله نفقه فرزندان، دعوا را اضطراری می‌داند و به آن خارج از نوبت رسیدگی می‌نماید (۱۷).

دولت ایرلند نیز راهنمایی جهت مشکل تأمین تعهدات مالی نفقه فرزندان تنظیم نموده و در آن پیشنهاد داده است که در درجه اول، حتماً افراد تلاش نمایند تا تعهدات مالی خود را ایفا نمایند و چنانچه به هیچ طریق قادر به انجام آن‌ها نیستند، مثلاً افرادی که کار خود را از دست داده‌اند، حتماً قبل از سررسید پرداخت مالی، طرف مقابل را مطلع سازند و با وی در مورد شرایط جدید توافق نمایند و چنانچه توافق امکان‌پذیر نباشد، به داوری رجوع نمایند. اگر داوری نیز در این زمینه نتوانست میان آن‌ها توافق ایجاد کند، به دادگاه رجوع نمایند. نظام قضایی ایرلند مقرر نموده که دادگاه‌های خانواده در دوران کرونا رسیدگی به مسائل مربوط به تعهدات مالی را به صورت سریع و خارج از نوبت رسیدگی نمایند (۲۲).

۳. اجرای تعهدات مالی خانوادگی در ایام کرونا در ایران:

در نظام قضایی ایران، نفقه همسر و فرزندان به عهده مرد می‌باشد و این تعهد توسط قانون با ضمانت کیفری و مدنی

حمایت می‌شود. زوجه بر اساس قانون مدنی تعهد مالی ندارد و حتی در صورت تمکن مالی مسیولیتی بر عهده وی نیست (ماده ۱۱۱۸ قانون مدنی) و در همه حال حق مطالبه نفقه دارد، مگر در شرایط تحقق موانع قانونی نفقه مانند نشوز زوجه که مانع تحقق حق وی به دریافت نفقه می‌گردد (ماده ۱۱۰۸ قانون مدنی). در صورت عدم پرداخت نفقه توسط مرد، طبق ماده ۴۷ قانون حمایت خانواده ۱۳۹۲، زوجه می‌تواند به دادگاه دادخواست الزام زوج به پرداخت نفقه بدهد و دادگاه میزان و نحوه پرداخت نفقه را تعیین می‌نماید. اگر زوج با وجود توانایی مالی، نفقه زوجه را پرداخت ننماید، قانونگذار برای وی طبق ماده ۵۳ قانون حمایت خانواده ۱۳۹۲ ضمانت اجرای کیفری در نظر گرفته است.

مورد دیگر از موارد تعهدات مالی مرد در نظام قضایی ایران پرداخت مهریه است. پرداخت مهریه نیز با ضمانت اجرای مدنی و کیفری در قانون ایران تضمین می‌گردد، هرچند با توجه به تغییرات اخیر قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی ضمانت اجرای کیفری مهریه محدود گردیده است (با تغییر قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۹۴ و با توجه به ماده ۷ آن ضمانت اجرای کیفری مهریه نسخ گردیده، مگر آنکه زوج ملی و مستتکف باشد) و سعی قانونگذار بر زندان‌زدایی و محدود کردن حبس افراد به دلیل محکومیت به پرداخت مهریه‌های سنگین تعیین‌شده در هنگام ازدواج است، اما هنوز بحث پرداخت مهریه و پذیرش اعسار زوج از مواردی است که به صورت متعدد در دادگاه‌های خانواده دیده می‌شود. متأسفانه با شیوع کرونا و همزمان با محدودیت‌های اقتصادی ناشی از آن، بالا رفتن قیمت طلا نیز به ایجاد مشکلات بیشتر در زمینه پرداخت مهریه منجر شده است، لذا قانونگذار ایران نیز ضمن حفظ اصول قانونی و حمایت از حقوق زنان در مورد نفقه و مهریه، باید شرایط پرداخت مالی مردان در زمان بحران کرونا را علاوه بر امکان طرح دعوی راجع به تعدیل مهریه و محکوم‌به در شرایط عادی در نظر بگیرد. در این زمینه، بررسی رویکرد نظام‌های حقوقی دیگر به شرایط حاصل از شیوع کرونا که می‌تواند به منزله شرایط اضطراری در نظر گرفته شود،

می‌تواند به تفاوت رویکرد نظام حقوقی ایران به حل دعاوی مالی خانوادگی منجر شود. در این زمینه قواعد عقلی و فقهی نفی عسر و حرج و تکلیف بمالایطاق می‌تواند مورد استفاده قضات و نظام قضایی قرار گیرد و بر اساس آن‌ها برای ایفای تعهدات مالی مردان در ایام بحران اقتصادی تسهیلاتی در نظر گرفته شود. در واقع شرایط کرونا را می‌توان به عنوان ایجاد شرایط فورس‌ماژور در زمینه اجرای تعهدات مالی خانوادگی در کنار مجموعه عوامل دیگر در نظر گرفت. شایان ذکر است که در اعمال قواعد بر اساس اضطرار، این قواعد موقتی و محدود به شرایط اضطرار هستند و با تغییر شرایط تغییر خواهند کرد.

در زمینه اجرایی، در ایران نیز مصوبات بسیاری توسط ستاد ملی مقابله با کرونا به تصویب رسیده است که متضمن مسائل مالی و اقتصادی است و رعایت آن‌ها الزام‌آور است، از جمله این مصوبات می‌توان به اعطای تسهیلات مالی به صاحبان برخی مشاغل و حرف و یا مصوبات دارای بار حقوقی در مورد رفتارهای مالی در جامعه مانند تمدید قراردادهای اجاره و ضمانت اجرای مربوط به آن (موضوع بند نهم مصوبه جلسه بیست و ششم ستاد مقابله با کرونا) اشاره کرد. همچنین مصوبه ستاد اقتصادی دولت در مورد پرداخت تسهیلات و وام کم‌بهره به واحدهای کسب و کار بیشتر آسیب‌دیده از کرونا از جمله مصوبات دولت در راستای حفظ اشتغال بنگاه‌ها و صیانت از نیروهای کار و حمایت اقتصادی از مردم در گذار از بحران اقتصادی ایام کروناست (مصوبه ستاد ملی مقابله با کرونا: چهل و هفتمین نشست آذر ۱۳۹۹ ش.).

البته نمی‌توان به نحو اطلاق بروز کرونا و اجرای طرح فاصله‌گذاری اجتماعی را مشمول عنوان فورس‌ماژور دانست و بر حسب نوع قراردادها و تعهدات طرفین و اوضاع و احوال حاکم بر آن و شرایط طرفین قرارداد وضعیت متفاوت است. از جمله در نظریه مشورتی شماره ۷/۹۹/۳۰۰ مورخ ۱۳۹۹/۶/۳ اداره حقوقی آمده است: «۱- اولاً به نحو اطلاق نمی‌توان شیوع بیماری کرونا و اجرای طرح فاصله‌گذاری اجتماعی و آثار آن بر اجرای تعهدات قراردادی را مشمول عنوان و نهاد فورس‌ماژور

بحث

در نظرگرفتن شرایط مالی خاص افراد و خانواده‌ها در ایام شیوع بیماری کرونا، ایجاب می‌نماید که مبانی رفع مسئولیت مالی در این ایام مشخص گردد. با توجه به در نظرگرفتن شرایط اضطرار و فورس‌ماژور حاصل از شیوع بیماری کرونا و شرایط قرنطینه و شرایط محدودیت‌های اقتصادی ناشی از آن، رسیدگی سریع به دعاوی مالی در حوزه خانواده بسیار مهم است. همچنین می‌توان به صورت موقت و با توجه به ویژگی‌های شرایط فورس‌ماژور در جهت رفع موقت برخی مسئولیت‌ها در جهت اجرای عدالت گام برداشت.

نتیجه‌گیری

با شیوع بیماری کرونا در سراسر جهان فشارها و محدودیت‌های مالی برای افراد به وجود آمده که ایفای تعهدات مالی آن‌ها در خانواده را نیز دچار اختلال نموده است، هرچند نظام قضایی درصدد حمایت حداکثری از حقوق مردم و الزام به ایفای تعهدات حقوقی افراد می‌باشد، اما در نظرگرفتن شرایط اضطراری و فورس‌ماژور نیز از ویژگی‌های علم حقوق است، لذا کشورهای مختلف تلاش کرده‌اند تا در حین حمایت از حقوق مالی افراد، به تناسب شرایط راهکارهایی بیندیشند که شرایط فرد بدهکار نیز در ایام شیوع بیماری کرونا در نظر گرفته شود و افراد بر اساس فهم مشترک به حل و فصل مسائل مالی خود بپردازند. نظام‌های مختلف حقوقی، اغلب شرایط حاکم در شیوع ویروس کرونا را به عنوان وضعیت اضطراری تلقی کرده و با توجه به شرایط زوجین، تأثیر اضطرار بر حقوق و تکالیف مالی فرد بدهکار را بررسی نموده‌اند و گاهی آن را به عنوان عامل رفع موقتی مسئولیت‌های مالی دانسته و تسهیلات حقوقی با توجه به وقوع شرایط اضطراری برقرار نموده‌اند.

این تسهیلات حقوقی، بر اساس قواعد عقلی منع تکلیف مالایطاق و منع عسر و حرج در حقوق ایران نیز می‌تواند استفاده گردد. در ایران نیز دادگاه‌ها می‌توانند روندی جهت پذیرش علت معقول در عدم توانایی پرداخت نفقه و یا اقساط

دانست، به نحوی که بر حسب نوع و ماهیت قراردادها و شروط ضمن آن، وضعیت متفاوت است که احراز آن مستلزم رسیدگی قضایی است. برای مثال، در قراردادهای بلندمدت نمی‌توان بابت اجرای چندماهه طرح فاصله‌گذاری اجتماعی در ایران به نهاد فورس‌ماژور متوسل شد و چه بسا نتوان با رعایت دیگر شرایط، آن را دشواری اجرای قرارداد دانست؛ این در حالی است که در قراردادهای کوتاه‌مدت از نوع وحدت مطلوب، به سبب بروز این شرایط، قرارداد منعقد منحل می‌شود؛ ۲- با توجه به پاسخ فوق، در صورت احراز فورس‌ماژور توسط قاضی رسیدگی‌کننده، بر اساس آنکه موجب انتفای دائمی موضوع قرارداد شود و یا مانع موقتی در اجرای قرارداد ایجاد کند، پاسخ متفاوت است و حسب مورد ممکن است انتفای تعهد و یا وفق مواد ۲۲۷ و ۲۲۹ قانون مدنی انتفای مسئولیت به جبران خسارت را در پی داشته باشد.»

روش

این مقاله، عملکرد نظام قضایی چند کشور که با سرعت عمل بیشتری در ایام شیوع کرونا و قرنطینه، به بررسی دعاوی خانوادگی ناشی از عدم اجرای تعهدات مالی در حوزه‌ی خانواده پرداخته‌اند، را توصیف نموده و سپس با روش تطبیقی، به دنبال ارزیابی و تحلیل علل رفع مسئولیت در اجرای تعهدات مالی در نظام خانواده است.

یافته‌ها

بررسی تطبیقی اقدامات حقوقی و مطالعه راهکارهای نظام‌های قضایی سایر کشورها در حل دعاوی مالی خانوادگی در ایام شیوع بیماری کرونا می‌تواند راهکارهایی برای حل بهتر دعاوی مالی خانوادگی در نظام قضایی ایران به ویژه دعاوی مربوط به نفقه و مهریه ارائه نماید. با توجه به مبانی حقوقی‌ایی همچون قاعده عسر و حرج و امکان استفاده از آن در حالت ضرورت و همچنین استفاده از مبانی حقوقی فورس‌ماژور در شرایط خاص بهتر می‌توان به مبانی رفع مسئولیت و چگونگی اعمال آن با هدف اجرای عدالت در ایام شیوع کرونا پرداخت.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

مهریه پیش‌بینی نمایند که شرایط اقتصادی خاص و اضطراب حاصل از شیوع بیماری کرونا در نظر گرفته شود، هرچند تسهیل در این امور نیز باید با در نظر گرفتن شرایطی باشد که اجازه ندهد افراد از این شرایط سوءاستفاده نمایند. موقتی بودن قوانین ناشی از وضعیت فورس‌ماژور و محدود کردن قواعد منع عسر و حرج و فورس‌ماژور به شرایط ضرر و رفع آن‌ها در صورت رفع ضرر از ویژگی‌های مهمی است که در مورد وضع قوانین در ایام کرونا باید در نظر گرفته شود. همچنین محدوده رفع اصول اولیه باید محدود به میزان ضرورت باشد، لذا در نظر گرفتن شرایط اضطراری در حقوق مالی خانواده ایجاب می‌نماید که شرایط طرفین به دقت سنجیده شود و حکم به الزام ایفای تعهدات مالی بر اساس واقعیات موجود و شرایط خاص صادر گردد تا از آسیب‌های جبران‌ناپذیر به افراد جامعه جلوگیری شود. این نکته نیز حائز اهمیت است که در کنار نگاه خاص دستگاه قضایی به شرایط ویژه حاصل از کرونا، حمایت‌های مالی دولت نیز از خانواده و افراد بسیار مهم است تا بتوان با کمترین آسیب به نهاد خانواده از این بحران عبور نمود.

مشارکت نویسندگان

فاطمه زین‌الدینی: جمع‌آوری اطلاعات، نوشتن و تدوین مقاله.
محمد روشن: مرور و بازبینی مقاله.

نویسندگان تمامی مراحل پژوهش را به انجام رسانده و ضمن تأیید نسخه نهایی، مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

References

1. Roshan M, Mohammadi H. The Effect of Bankruptcy and Insolvency on the Wife's Claims. *Journal of Family Research*. 2013; 9(1): 125-144. [Persian]
2. Zeynodini F, Roshan M. Family Law Issues during Covid-19: Co-Parenting and Access to Children. *Journal of Family Research*. 2020; 16(4): 533-545. [Persian]
3. Shiravi A. *Family Law*. Tehran: SAMT Publication; 2015. [Persian]
4. Zeynodini F, Razavi H. The Requirement of Introducing the Common Property System to the Iranian Matrimonial Regime with a view to the Quebec Matrimonial Regime. *Journal of Family Research*. 2020; 16(1): 7-24. [Persian]
5. Almasi N, Mohammadi M. The Spouse's Property System in Iran and France Law. *Nameye Mofid*. 2002; 29: 117-147. [Persian]
6. Mir-Hosseini Z. Divorce and Women's Options: Law and Practice in Iran. *Farzaneh. Journal of Women's Studies and Research*. 1995; 2: 65-82.
7. Hekmatnia M. *The Philosophy of Family Law*. Tehran: Publication: Cultural and Societal Institute of Women; 2007. Vol.2. [Persian]
8. McAuley M. The Wanting of Community Property. *Tul Eur & Civ LF*. 2005; 20: 57.
9. Kennedy C. *Loving and leaving Quebec Style*. Quebec: Kennedy; 2016.
10. Quebec CA. *Matrimonial and civil union regimes. When a couple separates: Official website of the Gouvernement du Québec*. Quebec: Government of Quebec; 2019.
11. Kasirer N. Testing the origins of the family patrimony in everyday law. *Les Cahiers de Droit*. 1995; 36(4): 795-841.
12. Cseh C, May T. *Covid-19 and the Courts: What You Need to Know*. Toronto: Davis; 2021.
13. Mendelsohn J. *Co-Parenting during Covid: A Practical Guide*. Maryland: The Paley Rothman; 2020.
14. Stange K. *Impact of the Coronavirus on divorce and family law*. Missouri: Stange Law Firm; 2020.
15. Zug M. *Co-parenting in the coronavirus pandemic*. South Carolina: The Conversation; 2020.
16. Wilson C. *Covid-19 & Family Law Issues*. Brisbane: Damien Greer; 2020.
17. Payne JD, Payne MA. *Canadian family law. Ontario: Irwin Law Toronto*; 2013.
18. Houston C, Bala B. *The pandemic and family justice in Ontario*. LexisNexis: The Lawyer's Daily; 2021.
19. Smith E. *Spousal, child support payments challenging during Covid-19*. Toronto: The Star; 2020.
20. Gittoes-Caesar M. *"Best Interests" of children during Covid-19*. Sydney: Goleman Greig Lawyers; 2020.
21. Society TL. *Guidelines for Access during Covid-19. Ireland: The Family and Child Law Committee of the Law Society, Family Lawyers Association of Ireland*; 2020.